

VINDUMEGNENS HISTORIE

AF

MARTIN KIRKEGAARD

UDGIVET PÅ EGET FORLAG 2002

FØRSTE UDGAVE

VINDUMEGNENS HISTORIE

AF

MARTIN KIRKEGAARD

Udgivet på eget forlag – 2002

Første udgave

Forord

Jeg har ofte siden 1959, hvor jeg forlod min hjemegn Vindum og flyttede til Hammel, været på besøg hos familie og venner. Under disse mange besøg har jeg noteret de store forandringer, Vindumegnen har undergået.

Da jeg i 40'erne boede hos far og mor, der havde "Enggården", kørte jeg mælketur til Vindummejeri. Der var 12-14 steder på turen, hvor der var kohold og derfor to eller tre mælkejunger, der skulle transporteres til mejeriet.

Turen gik gennem Tange by, hvor der ud for husene stod ganske små mælkejunger. I bunden var der lagt mønter. Der lå også en seddel med besked til mejeri, om det var sød-, kærne- eller skummet mælk man ønskede i spanden hjem. Det kunne også være et stykke ost. Yoghurt og andre surmælksprodukter fandtes ikke.

På ingen af disse gårde er der kohold i dag. Mejeriet er nedlagt. Nu er det store svinefarme, der har købt naboejendomme op, for at få den nødvendige mængde jord til udbringning af gyllen.

Der er nu en større produktion med et færre antal mennesker.

I dette hæfte har jeg skildret min barndomsegn og dens historie. Inspirationen er kommet fra digteren Jeppe Aakjær, der i sangen: *Der dukker af disen* – skriver om en plet med dal og lidt siv, der vort hjerte i skælvinger bandt.

*Martin Kirkegaard
Hammel - maj 2002*

Vindumegnen har, som det meste af Nordeuropa, haft flere istider. Ved at undersøge bundforholdene i Atlanterhavet har man fundet ud af, at der måske har været helt op til ni meget kolde perioder. De har været på 50.000-80.000 år hver. Tiden mellem istiderne har været på 20.000-40.000 år.

Mellem istiderne har der været et klima som det, vi kender nu. Den sidste istid, der sluttede for ca. 12.000 år siden, var ikke så kold som de tidligere. Det sydvestlige af Jylland gik fri. I dag har vi det landskab, som isen fra den sidste istid efterlod sig. Vi kan finde ravstykker ved kysterne. Det er harpiks fra de nåleskove, der var før den sidste istid.

Hvis vi besøger Vindum kirkegård i dag og tager et vue mod nordøst, over Vindumovergårds udbygninger, så ser vi fem store vindmøller, der er rejst på en højderyg. Der stod isranden under sidste istid. Isranden var ikke konstant. Klimaet var ind imellem lunere, men så blev det igen koldere, og bræen gik igen mod sydvest. Det bevirkede, at byen kom til at ligge mellem to højderygge. Smeltevandet fandt vej til Gudenåen gennem Engedal.

I ca. år 200 e. Kr. menes byen at være opstået som et høvdingesæde. Man levede dengang i storfamilier. De lavest rangerende måtte nøjes med tilværelsen som slaver. Deres religion var asatroen. Der har helt sikkert været et vi - et sted, hvor man dyrkede de hedenske guder.

Navnene Viborg og Vindum er sikkert opstået som følge af, at der har været et vi. Først omkring år 1000 bliver den første trækirke bygget. Den nuværende kvaderstenskirk er nok bygget før år 1200. De dyrere munkesten blev først benyttet efter den tid.

De første ejere af Vindumovergård, vi kan spore, er fra 1400-tallet. Det er Mathias Nielsen Podebusk, Hans Mathiassen og Hartvig Limbeck.

I 1520 bliver en mand, der hedder Jep Brun, ejer af gården. Det får stor betydning for egnen. Den tyske munk Martin Luther har rejst en protestbevægelse mod pavedømmet i Rom, og vi får for første og eneste gang en borgerkrig i Danmark. Det bliver bønder mod adel. Bønderne i Vindum slutter sig til oprørerne, der er under ledelse af Skipper Clement fra Ålborg.

Vi har i dag næsten ingen oplysninger om, hvad han er for en mand. Men vi ved, at han har til hensigt at få genindsat kong Christian den Anden, og at undgå, at den unge hertug Christian af Slesvig, der er gået over til protestantismen, bliver konge.

Hertug Christian bliver dog alligevel konge, fordi hans gode ven, Johan Rantzau, kommer ham til hjælp med sine lejetropper og slår de oprørske bønder i et slag syd for Ålborg.

Vindumbønderne vender nu slukørede hjem. Hertug Christian, der lader sig hylde som kong Christian den Tredje i Sct. Søren's Kirke i Gammel Ry, er dem ikke nådig. De bliver dømt fra ære, gods og hals. Han tager dog det hensyn, at hvis de kan bevise, at de ikke har været med til at starte opstanden, kan de få lov til at beholde halsen. Det må være lykkedes for dem, for de får den aftale med ejeren af Vindumovergård, den føromtalte Jep Brun, at de må tage tømmer i skoven til at bygge nye gårde med. Gårdene kommer til at ligge få hundrede meter mod syd ved en dam, da det er nødvendigt for dem at have vand. Der bliver bygget tretten gårde, der kommer til at ligge i en bue omkring dammen. Så har de et gadekær. Den bliver senere kaldt skrædderens eng.

I næsten hundrede år har bønderne i Vindum fredelige vilkår og kan passe deres sysler. Men så starter Trediveårskrigen i 1618. Onde tunger siger, at vi sikkert kunne have undgået deltagelse i den, hvis ikke kongen, Christian den Fjerde, havde kedet sig. Han havde, skønt oppe i årene, taget sig en dronning til venstre hånd, Kirsten Munk. Hun nægtede pludselig, efter at have fået ti børn med ham, at lade ham få adgang til ægtesengen. Det tog han sig - ifølge de onde tunger - så nær, at han kastede sig ud i Trediveårskrigen i juni 1625. Hans officielle forklaring var, at han følte sig forpligtet til at komme de tyske lutheranere til hjælp.

Her begynder nedturen for Danmark, og den stopper ikke før 1864, da vi mister Sønderjylland. Allerede i august 1625 bliver den danske hær eftertrykkeligt slået ved Lutter am Barenberg nede i Harzen. Christian den Fjerde styrter med sin hest og redder sig med nød og næppe hjem. Men han har fjenden efter sig, og Jylland bliver besat.

Svenske lejetropper under ledelse af general Thorstensson røver og plyndrer, og det går hårdt ud over både Vindumovergård og byen. Mange huse bliver brændt af, og mange mennesker bliver dræbt, mishandlet eller voldtaget. I to år huserer soldaterne, så det tager tid at komme over det. 25 år senere gentager det hele sig. Nu huserer den svenske konge Karl Gustav, og han er ikke spor bedre. Igen sker der overgreb på folk og ejendom. Derefter går svenskene over isen til øerne.

Altartavlen i Vindum kirke er fra 1600-tallet. Øverst ser vi nadveren. Nederst ser vi Jesus, der trøstes af engelen Gabriel i Getsemane have. Adelsvåbnene i de øverste hjørner er lidt ubestemmelige, men de tilhører måske Anders Bille.

Krucifikset i Vindum kirke er meget gammelt. Det forestiller den sejrende Kristus, hængende på livets træ. Kristus har sejret over Døden og Djævelen (symboliseret ved henholdsvis et dødningshoved og en slange).

I 1648 dør kongen, og samme år overtager en ny mand, Anders Bille, Vindumovergård. Han bygger en ny hovedbygning og et våbenhus ved kirken. Faldborg kirkeruin ved Rødkærsbro ligger ubeskyttet hen. Det benytter han sig af. Her henter han sten til sit byggeri. Sagnet fortæller, at man stadig en mørk nat, på vejen mellem Faldborg og Vindum, kan møde et køretøj med to sorte heste for vognen. På kuskesædet sidder en mand i en sort kutte foroverbøjet. Det skal være Anders Bille, der ikke kan finde fred i sin grav. Måske er sagnet opstået fordi han endte sit liv tragisk, han blev hårdt såret i et slag ved Fredericia og døde af sine sår.

Anders Billes navnetræk på gavlen af hovedbygningen på Vindumovergård.

Vindumovergård gennemgår ikke de store forandringer de følgende år. Måske er tiderne dårlige, eller måske er ejerne ikke særlig dygtige. Hverken Anders Billes svigersøn Anders Skeel, Christen Krarup, Janus de Friedenreich eller Carl Godtfried Irminger forbedrer gården, nærmest tværtimod. Så kommer der dog en mand med lidt handlekraft. Han hedder Mathias Hansen Steenfeldt.

Steenfeldt overtager gården efter sin far i 1779. Det er dog ikke gården, han forbedrer - den kører nærmest af sig selv. Men kirken - som han også ejer - gør han noget ved. Da hans forældre, Hans Eiler Steenfeldt og Cathrine Marie Foos, dør, indretter han et kapel til dem under tårnet i kirken. Dette kapel har man ikke siden kunnet få Nationalmuseets tilladelse til at fjerne. Selve tårnet med den smukke løgkuppel byggede Janus de Friedenreich ca. år 1750. Vindumovergård har derefter flere ejere, som ikke forandrer kirken. Denne er i gårdens eje helt frem til 1943, da ejeren, H. C. J. Rømer-Bruhn, lader den overgå til kirkeministeriet.

Rømer-Bruhn er en dårlig landmand. Marken gror til med kvikgræs, og i 1943, under Anden Verdenskrig, afhænder han den til Aage de Neergaard. Den nye ejer får sat skik på marken ved hjælp af to store petroleumstraktorer, forspændt moderne effektive landbrugsredskaber. Hans bamebarn Hans de Neergaard, der nu ejer gården, driver den stadig som et mønsterbrug.

Gravkapellet, som Mathias Hansen Steenfeld indrettede under tårnet i Vindum kirke til sine forældre

Jordbruget på Vindumegnen har gennemgået store forandringer gennem tidene. Det har sikkert startet som svediebrug: Man afbrændte et stykke skov og dyrkede så jorden nogle år, hvorefter man afbrændte et nyt stykke skov. Senere opfandt man arden - et kroget stykke træ. Senere igen kom træploven, der var så stor og klodset, at den krævede fire heste og to mand. Det var et stort fremskridt, da man opfandt jemploven. Nu kunne én mand med to heste pløje dobbelt så meget som to mand med fire heste kunne før.

Det hele var fællesdrift. I Vindum kaldte man jorden, der lå umiddelbart syd for byen, toften. Længere ude mod syd lå byjorden, og jorden længst ude, det vi nu kalder nedermarken, hed overdrevet. Her havde man om sommeren de kreaturer til at gå, som ikke skulle malkes. Det var dog nødvendigt med en mand til at se efter dyrene. Ham kaldte man byhyrden.

I kirkebogen fra 1742 kan vi se, at en dreng bliver døbt Jens Nielsen Vestergaard. Af senere optegnelser kan vi se, at han fungerede som by - hyrde.

En slægtning af ham i fjerde led, Karl Vestergaard, fungerede også som en slags by-hyrde. Han var i næsten alle mellemkrigsårene både sognerådsformand, socialudvalgsformand og formand for Sparekassen.

Prædikestolen i Vindum kirke er af ældre dato. Her finder vi våbenskjolde, der går 400 år tilbage. De store bogstaver H og B menes at stå for Hartvig Brun. Våbnene er slægtens. Hartvig Bruns far hed Mourits, og hans bedstefar hed Jep. Hans mor var datterdatter af Hartvig Limbeck, der levede i kong Hans` s dage (o. år 1500).

Sammen med sin kone Jørgine havde Karl Vestergaard ti børn. Der var mange børnerige familier i sognet på den tid. I den største familie fik den sidste dreng navnet Anæus, han var nummer atten. I en anden familie var der 21 børn. Her var manden gift tre gange, barn nummer sytten var en pige, og hun fik navnet Sytense.

Anæus var nr. 18 i en søskendeflok

Lørdag aften var der tit ungdomstræf i sognet, så kunne der komme over 50 unge mellem 15 og 30 år. Det var festlige sammenkomster, hvor de unge drak kaffe og legede sangleje. Det var til sange som "Det var en lørdag aften" og "På Vossevangen, der vil jeg bo" og flere andre. Det mindede næsten om Færøerne, hvor de kan en mængde sange udenad, som synges, når de danser deres kædedanse.

"Svalereden" i Vindum kirke. I denne loge kunne godsejeren og dennes familie være tilskuer til gudstjenesten.

Mellem 1780 og 1800 gennemførtes det, der blev kaldt udskiftningen. Nogle mindre brug fik tildelt toften. En enkelt fik tillige et stykke ude i heden. De gårde, der fik byjorden, var de heldigste. Det bedste lod fik byhyrdens søn, Niels Vestergaard. Han havde råd til folkehold, men mange gårde blev kun familiebrug eller husmandssteder. Også jorden i heden, i stenhusene og på skovmarken blev udstykket.

Nu sker der fremskridt. Udviklingen ude i verden er med landmændene. Industrialiseringen er kommet i gang, især i England. Her mangler man smør, bacon og æg. Det kan de danske landmænd levere. Andelsbevægelsen starter. Der bliver bygget mejerier og slagterier, alt sammen ved hjælp af Andelsbevægelsen. I Vindum var der lidt uenighed om hvor Mejeriet skulle bygges. Købmanden ville have den til at ligge overfor sin forretning, men andre syntes den skulle ligge mod vest ved korsvejen. Man brød sig ikke om, at mælkekusken ikke var ædru når han skulle retur med skummet- og kærnemælken. Nu kom der velstand til huse.

Der blev bygget nye stuehuse, og udbygningerne blev forbedret. Landboforeningen, der var blevet stiftet, holdt kurser for ungdommen.

Vindums ældste hus. Bindingsværket er af træ, der er hugget i skoven for næsten 500 år siden.

Det gamle tingsted. Fæstebønderne havde hver deres sten, når der afholdtes byting. Der var tretten sten.

Vindumstenen ligger på en privat mark 1 km. nordvest for kirken. Den er Danmarks næststørste sten. Den vejer over 100 tons og er kun overgået i størrelse af Damestenen, der ligger ved Hesselager på Østfyn. Det var et stort arbejde for vore forfædre at få de mange sten fjernet, så de kunne komme i gang med at opdyrke jorden.

Man kaldte det "4 H arbejdet". Det drejede sig om hånden, hovedet, hjertet og helbredet. De unge fik forskellige opgaver. Det kunne være pasning af en tyrekalv, dyrkning af forskellige afgrøder, eller pasning af møddingstedet.

I mange år kørte man til mølle, når kornet skulle males. I ældre tid benyttede man skubbekværnen. Det var to store flade sten, den underste noget større end den øverste. To mand stod på hver side og skubbede den øverste sten frem og tilbage. Siden kom drejekværnen. Den fik man til at dreje rundt ved hjælp af vandkraft.

Den østlige gård i Vindum var Møllegården. Her var et lille vandløb, der havde vand nok til at trække en kvæm. Siden kom Lillemølle tæt ved Gudenåen, og der var også Bjerring Mølle, Hedemølle og Højbjerg Mølle.

I Vindum blev der rejst en vindmølle. Den stod til 1920, da Tangeværket startede. Nu fik man elektricitet, og der kunne indlægges elektrisk lys og kraft til dem, der havde råd til det. Dette skete lidt efter lidt. Da Anden Verdenskrig brød ud, havde alle elektricitet. Men så forlangte tyskerne, at der skulle mørklægges.

Skolevæsenet i Vindum havde længe trange kår. I 1740 kom en forordning om sognenes skoler. Heri hed det: "Alle bøndernes børn skal flittigen, sommer og vinter, undervises i dansk, læsning, skrivning og kristendom." Læreruddannelsen foregik på Tønder Seminarium og Blågård Seminarium.

Lærerlønnen var ikke stor, men som et plaster på såret fik læreren tildelt et lille jordlod. I Vindum lå skoleloddet vest for byen. Den kendteste af Vindums lærere er nok Emil Sauter. Han stiftede Vindum Sparekasse.

I Vindum blev der foruden byskolen også bygget en forskole samt, et stykke ude mod nordvest, Vindum Skovskole.

De åndelige bevægelser kom også til Vindum. Frelsens Hærs stifter William Booth sagde, at Guds ord ikke kan forkyndes for tomme maver. Det passer godt på Vindumboerne. Først efter at der var kommet lidt velstand til huse, kom missionsforeningerne. Det blev nu ikke Frelsens Hær, men Indre Mission og Luthersk Mission - Indre Mission i 1860 og Luthersk Mission ti år senere. De arbejdede hver for sig, men stort set i god forståelse med hinanden.

Luthersk Mission der i 1892 skiftede navn til Evangelisk Luthersk Mission havde en lille uoverensstemmelse med præsten Fabricius Dahl, der fungerede omkring år 1900. Han nægtede pure at tage dem til alters. Det var let for ham at gøre det, da man dengang skulle melde sig hos præsten for at komme til skriftemål, og uden skriftemål ingen nadver. Skriftemål var tyve minutter før ordinær kirkegang. Hans begrundelse var, at de holdt deres gudelige forsamlinger i kirketiden. Der blev klaget til provsten, og præsten blev underkendt. Der kom først ro om sagen i 1924, da en ny præst, Marius Hansen, fik embedet. Han erklærede frejdigt, at hvis missionsforeningen ikke kunne indrette sine møder efter kirkegangen, så ville han indrette kirkegangen efter dens møder. Det ville folkene bag missionen dog ikke have ham til og derefter foregik alt i god forståelse, så både præst og menighed kunne glæde sig over en betydelig bedre kirkegang.

Indre Mission havde sit missionshus i Vindum fra 1900 til 2000. Da blev medlemstallet så lille, at huset blev solgt. Indre Mission i Vindum blev så underlagt Indre Missions Bjerringbrokreds. Evangelisk Luthersk Mission havde i mange år kun private forsamlingssteder, men fik i 1973 eget missionshus i Tange. I 1981 oprettedes efterskole i Hedemølle, lidt udenfor Bjerringbro. Den udvidedes nogle år senere, så den kunne tage 75 elever. I 1991 byggedes en friskole i Tange, som kan rumme syv årgange. På begge skoler er formålet at give undervisning på et kristent grundlag. I 1943 blev der interesse for sport. Man kunne ikke enes om en forening, så der blev oprettet to: en for missionsungdommen og en for de andre. Sekulariseringen førte dog ret hurtigt til, at kun én overlevede. Det blev håndboldforeningen, der i mange år havde et stærkt førstehold. I forsamlingshuset var der i nogle år colaballer, men affolkningen af egnen bevirkede, at det kneb med tilslutning, så det ophørte. Der er dog stadigvæk folkedans og familiefester, men der kommer kun få unge.

I mange år nød forsamlingshuset godt af en dygtig kogekone, som desværre døde alt for tidligt. Hendes gravsten står på kirkegården; hun hed Gudrun Rasmussen. Handelslivet er næsten ophørt; både købmand, brugs og bager er nedlagt, og skrædderen og møllebyggeren er der ikke mere. Smeden har måttet finde beskæftigelse med reparation og oprettelse af gas- og oliefyre til et større opland. Også snedker- og tømrerforretningen har måttet finde et større opland.

- *Men Vindum er stadig en hyggelig landsby.*

Ejere af Vindumovergård

Mathias Nielsen Podebusk	1400 - 1445
Hans Mathiassen	1445 - 1482
Hartvig Limbeck	1482 - 1520
Jep Brun	1520 - 1560
Mourids Jepsen Brun	1560 - 1605
Hartvig Mouridsen Brun	1605 - 1632
Iver Christoffersen Lykke	1632 - 1648
Anders Bille	1648 - 1657
Jørgen Skeel	1657 - 1696
Anders Skeel	1696 - 1700
Christen Krarup	1700 - 1708
Janus de Friedenreich	1708 - 1755
Carl Godtfreid Irminger	1755 - 1779
Mathias Hansen Steinfeldt	1779 - 1785
Thomas Thomsen	1785 - 1794
Jean Arnold Fisher	1794 - 1804
Niels Secher	1804 - 1806
Johan Conrad Schuchardt	1806 - 1819
Hans Jørgen Ring Fønss	1819 - 1827
Niels Christian Gjørup	1827 - 1834
V. B. Buurmeister	1834 - 1840
J. M. B. Jurgensen	1840 - 1853
A. V. Nohr	1853 - 1859
J. Chr. J. Holm	1859 - 1868
Hermann J. C. Rendtorf	1868 - 1887
P. Jensen	1887 - 1888
A. G. Pedersen	1888 - 1900
J. M. C. Ankerstjerne	1900 - 1912
H. C. J. Rømer-Bruhn	1912 - 1943
Aage de Neergaard	1943 - 1975
Hans de Neergaard	1975 -

Præster i Vindum

Mogens Nielsen	1536	-	1548
Jens Hjerresen	1548	-	1560
Niels Laugesen (Provst)	1560	-	1573
Søren Simonsen	1573	-	1605
Mikkel Madsen	1605	-	1640
Chistophersen Jespersen Bruun	1640	-	1680
Hans Hansen Steenstrup	1680	-	1712
Jens Jensen Bering	1712	-	1727
Laurits Lauritsen Lassen	1727	-	1741
Anders Hansen Haasum	1741	-	1743
Mikkel Hansen Grimstrup	1743	-	1768
Andreas Høyer	1768	-	1806
Niels Ove	1806	-	1818
Jørgen Ludvig Brandt	1818	-	1829
Peter Jørgen Stougård	1829	-	1843
Henrik Christopher Glahn	1843	-	1853
Christian Frederik Bartholin Halvorsen	1853	-	1866
Julius William Georg Lassen	1866	-	1878
Georg Severin Valdemar Engelsted	1878	-	1886
Jens Christian Sofus Karsten Thorbjømsen	1886	-	1897
Frederik Laurentius Fabricius Dahl	1897	-	1906
Jens Christian Sevaldsen	1906	-	1913
Carl Cornelius Gadegaard	1913	-	1924
Marius Hansen	1924	-	1934
Sven Carl Kemp	1935	-	1942
Torben Højland	1942	-	1955
Børge Færch Nielsen	1955	-	1975
Aksel Helvig Pedersen	1975	-	1980
Johannes Østerlund Nielsen	1980	-	

Lærere i Vindum

Erik Andersen	1677 - 1690
Niels Andersen Hjermind	1690 - 1705
Niels Ottesen	1705 - 1735
Oluf Thuesen	1735 - 1757
Niels Rasmussen	1757 - 1762
Daniel Knudsen	1762 - 1769
Hans Christian Schaltz	1769 - 1807
Niels Nielsen Stafensen	1807 - 1828
Emil Frederik Ferdinand Sauter	1828 - 1851
Niels Lund	1851 - 1914
Johan Peter Edslev	1914 - 1935
Jacob Tinus Eriksen Maul	1935 - 1950
Fritjof Læssøe Eiler	1950 - 1959
Hans Hansen	1959 - 1961

I 1828, bygges der ny skole. Skolen nedlægges i 1961 og flyttes til Rødkærsbro Centralskole. - Forskolen i Vindum havde i årene 1928-1961 kun én lærer. Det var Carla Busk, der stammede fra Læssø.

Vindum Skovskoles tre lærere

1909-1912: Johannes Hansen.

1912-1922: Jens Poulsen Vittrup.

1922-1954: Jens Severin Simonsen.

Fra 1954 til skolesammenlægningen i 1961 var embedet ubesat.

Befolkningstallet i Vindum sogn

1801: 398. 1834: 513. 1921: 1781. 1970: 2021.

Befolkningstallet steg i løbet af 169 år med 1623 personer. (400 %)

Kort over Vindum og omegn.

Vindumegnens Historie

1. udgave. 1. oplag.

Copyright © Martin Kirkegaard

Sats, ombrydning og grafik: Per Møller

Korrektur: Karl-Aage Kirkegaard

Foto: Julius Bier Kirkegaard

Printed in Denmark (*print on demand*)

ISBN 87-988933-0-0

Mindesmærke på Vindum kirkegård for Morten Kirkegaard. Han blev født i 1862 og døde i 1938, var gift tre gange og fik 21 børn. Antal børnebørn er ukendt, men én af dem er Martin Kirkegaard.

Vindumegnens Historie er udgivet og forfattet af Martin Kirkegaard (f. 1923).

ISBN 87-988933-0-0